

De drie oorkonden over de verhouding tussen het mannen- en het vrouwenklooster van Oostbroek

1. De aanstelling van een proost voor het Vrouwenklooster te Oostbroek (1226)

Oorkonde van Otto, bisschop van Utrecht, 1226.

Otto, bij Gods genade bisschop van Utrecht, wenst allen die dit document onder ogen krijgen heil in de Heer. Wij willen bekendmaken dat wij de volgende regeling hebben getroffen voor de nonnen van Oostbroek. Dit is gebeurd op advies van broeder Walter, een monnik van de abdij Val-Saint-Lambert, die destijds optrad als gezant van de pauselijke legaat, en met instemming van de twee betrokken kloostergemeenschappen: dat van de abt en de monniken en dat van de nonnen.

De abt moet naar eigen geweten de meest geschikte proost voor de nonnen aanstellen. Hij mag deze proost niet ontslaan zolang deze voor Vrouwenklooster goed functioneert en zich behoorlijk gedraagt. Verder moeten drie nonnen worden aangewezen, die met instemming van alle andere nonnen worden gekozen en op gezag van de abt worden aangesteld. Samen met de [genoemde] proost moeten deze drie nonnen alle goederen van het vrouwenklooster beheren en alle zaken regelen die daarmee verband houden. De toewijzing van alles wat aan de nonnen toekomt, verloopt via hen. Bovendien moeten de proost, de monniken en de overige beheerders van het klooster maandelijks aan [deze drie] verantwoording afleggen over de schulden en uitgaven van Vrouwenklooster.

Wij willen dat Giselbert, deken van Sint-Jan [te Utrecht], die hierbij aanwezig is, bij deze financiële verantwoording betrokken wordt. Als hij zaken aantreft die verbetering behoeven, moet hij de abt daarop wijzen, zodat die zaken kunnen worden gecorrigeerd. Mocht de abt dit onverhoopt nalaten, dan moet de deken ons daarvan op de hoogte stellen, zodat wij kunnen ingrijpen.

Alle goederen van het vrouwenklooster moeten dus onder het beheer van de proost vallen in samenwerking met de drie aangewezen nonnen en onder het gezag van de abt. Verder moet een derde deel van alle inkomsten uit de bezittingen en goederen die deel uitmaken van het gemeenschappelijk bezit van de monniken, aan Vrouwenklooster worden afgestaan. De proost en de monniken moeten bovendien voor de kleding van de abt zorgen. Wanneer een non overlijdt, mogen haar kledingstukken niet buiten het klooster worden gebracht. Op bevel van de abt moeten ze worden verdeeld onder de nonnen die daar het meest behoefte aan hebben.

Om deze regeling rechtskracht te geven, hebben wij haar bekrachtigd met ons eigen zegel en dat van de genoemde abt.

Dit is geschied in het jaar 1226 na de menswording van Christus, op de vooravond van Maria-Tenhemelopneming [14 augustus].

2. Oorkonde over de terugkeer van de nonnen van Vrouwenklooster onder het gezag van de abt van Oostbroek

Wilbrand, bij Gods genade bisschop van Utrecht, wenst allen die deze brief lezen heil in de Heer.

Om ervoor te zorgen dat zaken die nu worden geregeld blijvend rechtskracht behouden, moeten zij niet alleen in het geheugen van de mensen worden vastgehouden, maar ook in geschreven documenten worden vastgelegd.

Er was een ernstig conflict ontstaan tussen Nicolaas, abt van het klooster Sint-Laurentius te Oostbroek en de kloostergemeenschap van dat klooster enerzijds en de gemeenschap van nonnen te Oostbroek anderzijds. Dat kwam doordat abt Nicolaas volgens Vrouwenklooster ongeschikt was om zijn taken op geestelijk en stoffelijk [wereldlijk] gebied naar behoren uit te voeren,

Daarom hadden wij besloten, met instemming van de betrokken partijen, te hebben vastgesteld dat wij [bisschop] Wilbrand gedurende vijftien jaar zelf zouden voorzien in de aanstelling van een proost voor Vrouwenklooster te Oostbroek. Wij hoopten daarmee de situatie van het klooster te verbeteren, omdat dat onder het bestuur van deze abt aanzienlijk in verval was geraakt.

Toen echter na meer dan twee jaar bleek dat de toestand van Vrouwenklooster ondanks deze regeling niet verbeterd was, maar er financieel zelfs slechter voor stond en dat ook de kloosterdiscipline onder druk stond, hebben wij de situatie opnieuw beoordeeld. Wij hebben daarbij, de privileges van de nonnen in aanmerking genomen, overwogen dat hun klooster niet zonder het bestuur van de abt en de monnikengemeenschap [van het mannenklooster] kon functioneren. Op advies van de priors van ons bisdom hebben wij daarom ons eerdere besluit over de aanstelling van een proost herroepen.

Wij herstellen de abt en de kloostergemeenschap volledig in hun vroegere rechten, die zij vóór onze eerdere regeling inzake het bestuur van het vrouwenklooster vrijelijk uitoefenden.

Wij bepalen, dat de genoemde nonnen, zolang zij gevestigd blijven op het terrein van het moederklooster, namelijk dat van de monniken te Oostbroek, zowel in geestelijke als in stoffelijke [wereldlijke] zaken onderworpen blijven aan de abt en de kloostergemeenschap [van Sint-Laurentius]. Ook de economische belangen van de nonnen moeten voortaan weer door hen worden behartigd, overeenkomstig de gebruiken die vóór onze tussenkomst golden.

Om ervoor te zorgen dat deze bepalingen ook in de toekomst worden nageleefd, hebben wij hun deze oorkonde gegeven, voorzien van ons eigen zegel en dat van de prelaten van ons bisdom. Gegeven te Utrecht in het jaar des Heren 1231, op de derde dag vóór de nonen van september [3 september 1231].

3. Over de armoede van Vrouwenklooster en de beperking van het aantal nonnen (1241)

Otto, bij Gods genade verkozen [dus nog niet gewijd] tot bisschop van Utrecht, wenst de religieuzen en geliefde broeders in Christus, abt Theodericus en de gehele kloostergemeenschap van Sint-Laurentius te Oostbroek, eeuwig heil in de Heer.

Zoals wij uit betrouwbare berichten van achtenswaardige mannen hebben vernomen, is het aantal van onze geliefde dochters in Christus, de priorin en de gemeenschap van nonnen van Oostbroek, zo groot geworden dat zij met de middelen waarover hun klooster beschikt niet

langer voldoende kunnen worden onderhouden op een manier die past bij dienaressen van Christus. Daardoor worden zij soms zelfs gedwongen om enkele zusters eropuit te sturen om te bedelen om het voedsel dat zij nodig hebben. Omdat wij hun situatie willen verbeteren en soelaas willen bieden voor hun armoede, hebben wij na overleg met onze prelaten en met instemming van de nonnen besloten hun aantal te beperken.

Daarom bevelen wij u uitdrukkelijk, met een dringend beroep op uw heilige gehoorzaamheid, dat u vanaf nu geen enkele nieuwe zuster meer tot het genoemde vrouwenklooster toelaat en ook niet toestaat dat anderen dat doen.

Dit verbod blijft van kracht totdat het aantal nonnen, door het overlijden van zusters [die nu nog in het klooster leven], is teruggebracht tot dertig, de priorin niet meegerekend. Vanaf dat moment is het maximale aantal nonnen, met uitzondering van de priorin, definitief dertig. Daaraan moeten zowel u, abt en mannenklooster van Oostbroek, als de nonnen van Vrouwenklooster zich blijvend houden. Dit getal mag niet worden overschreden.

Wij leggen deze bepaling voor altijd vast, op straffe van excommunicatie [bij overtreding], dat wil zeggen uitsluiting uit de kerkelijke gemeenschap. Dit wordt bekrachtigd door deze oorkonde. Opgesteld en gegeven te Utrecht in het jaar des Heren 1241.

De originele tekst:

De preposito preficiendo in Vroucloister. 1226.

Otto Dei gracia Traiectensis episcopus, universis presens scriptum inspicientibus salutem in Domino. Notum esse cupimus, quod de statu monialium in Oistbruch in hunc modum ordinavimus, consilio fratris Walteri, monachi Vallis sancti Lamberti, qui tunc temporis nuncius fuit legati, de assensu conventus) ipsius Abbatis et (tam?) de assensu conventus ipsius monachorum, quam monialium, ut Abbas secundum conscientiam suam meliorem instituat monialibus prepositum, quem non deponat, quamdiu utilis domui fuerit et honeste se habuerit. Preterea tres instituantur moniales, de communi assensu conventus monialium, auctoritate Abbatis, que de universis bonis domus ipsius monialium cum preposito omnia ordinent et disponant et per quarum manus transeant omnia, que ministranda sunt monialibus, et coram quibus computatio fiat singulis mensibus de debitis et expensis ipsius domus a preposito et fratribus et aliis ministris domus. Huic computationi interesse volumus Giselbertum decanum sancti Johannis nunc presentem, ut, si que emendanda ibi sint, ipse Abbati suggerat, ut emendet. Quod si forte, quod absit, ipse abbas neglexerit, ad nos ab ipso Decano referantur, ut corrigantur. Ceterum omnia bona ipsius domus monialium in manu ipsius prepositi et in ordinatione illarum trium monialium, sub auctoritate abbatis, esse debent, et tertia pars omnium proventuum de possessionibus et rebus, que ad cameram spectant, domui monialium cedere debent et tam prepositum, quam fratres (ipsius) domus Abbatem in indumentis procurare oportet. Quocienscunque etiam aliqua monialis moritur, indumenta sua extra domum nusquam efferantur, sed iussu Abbatis monialibus amplius indigentibus parciantur. Et hanc ordinationem, ut robur habeat, sigillo nostro et predicti Abbatis duximus confirmandam. Acta sunt hec anno incarnationis dominice millesimo ducentesimo XXVI, in vigilia Assumptionis Marie.

De restitutione monialium in Vrocloister Abbati in Oistbroeck. 1231.

Wilbrandus Dei gracia Traiectensis episcopus, omnibus presentes litteras inspecturis salutem in Domino. Ut ea que aguntur in tempore, robur obtineant firmitatis, debent memoriis hominum et litterarum apicibus eternari. Cum itaque gravis esset discordia inter Nicolaum abbatem ecclesie sancti Laurencij in Oistbroick, ex parte una, et conventum eiusdem ecclesie, necnon conventum sanctimonialium in Oestbroick, ex altera, super eo quod ipse Abbas minus utilis in spiritualibus et temporalibus videbatur eisdem: tandem de consensu parcium earundem ordinavimus, quod nos ad quindecim annos dicte ecclesie in Oistbroick, videlicet sanctimonialium, in preposito provideremus, sperantes, quod ex eo ipsa ecclesia deberet in melius reformari, que temporibus eiusdem Abbatis non modicum lapsa fuit. Verum, cum exacto biennio et amplius prefata ecclesia sanctimonialium non resurgeret ex ordinatione huiusmodi et magis in temporalibus periclitaretur, ac dissolveretur in monastica disciplina: nos, perspectis privilegiis ipsarum et considerantes, quod dicta ecclesia sanctimonialium sine regimine ipsius Abbatis et conventus subsistere non valeret, de consilio priorum ecclesie nostre retractavimus quod circa eas de preficiendo preposito feceramus, restituentes Abbatem et conventum per omnia juri suo, quod in ordinatione ecclesie sanctimonialium, ante ordinationem a nobis factam, libere habuerunt, et statuimus, ut, quamdiu moniales predictae manserint in fundo matris ecclesie, videlicet monachorum in Oistbroick, ipsi Abbati et conventui in spiritualibus et temporalibus sint subiecte, et de provisione ipsarum sanctimonialium ordinetur per eos, secundum consuetudinem ante nostra tempora observatam. Ut autem hec rata maneant in futurum, presens scriptum eis dedimus, nostro et prelatorum ecclesie nostre munitum sigillis. Acta sunt hec Traiecti anno Domini millesimo ducentesimo tricesimo primo, tercio nonas Septembris.

De paupertate et numero monialium in Vroucloister servandarum. 1241.

Otto Dei gracia Traiectensis electus, viris religiosus et in Christo dilectis Th. abbati totique conventui sancti Laurencij in Oistbruch eternam in Domino salutem. Sicut veridica bonorum virorum relatione didicimus, dilectarum in Christo filiarum, priorisse et conventus sanctimonialium in Oistbruch tantus et tam multiplicatus est numerus, quod ipsarum multitudo de facultatibus suo monasterio pertinentibus, sicut Christi decet famulas et ancillas, nequaquam poterunt sustentari. Unde coguntur etiam quasdam quandoque sorores emittere et pro victus necessariis mendicare. Nos igitur in hac parte ipsis cupientes consulere et ipsarum inopie remedium apportare, de prelatorum nostrorum consilio et ipsarum sanctimonialium consensu, numerum ipsarum duximus restringendum, mandantes vobis et in virtute sancte obediencie districte precipientes, quatenus ex nunc in antea nullas omnino sorores ad monasterium dictarum sanctimonialium recipiatis, aut aliquatenus recipi permittatis, quoadusque, ipsis carnis debitum solventibus, numerus ipsarum, excepta priorissa, ad tricenarium numerum devoluatur; quem ex tunc in antea, tum a vobis, tum ab ipsis, sine augmentatione qualibet, sub pena excommunicationis perpetuo statuimus firmiter observandum presentium testimonio litterarum. Actum et datum apud Traiectum, anno Domini millesimo CC quadragesimo primo.

Bron: De Geer, J. J. de, 'Oorkonden betreffende tot de abdij van St. Laurentius en het vrouwenklooster te Oostbroek. De Vroucloister', in: *Codex Diplomaticus Neerlandicus. Verzameling van oorkonden, betreffende de vaderlandsche geschiedenis*, Tweede serie, vierde deel, tweede afdeeling (Utrecht 1860) pp. 17vv.